

Llywydd Tribiwnlysoedd Cymru Ail Adroddiad Blynyddol 2019-2020

30ain Ebrill 2020

Tribiwnlysoedd Cymru
Welsh Tribunals

Llywydd / President

Cynnwys

1.	Cyflwyniad	3
2	Diweddariadau yn dilyn yr Adroddiad Blynyddol Cyntaf	4
3	Y Comisiwn ar Gyfiawnder yng Nghymru	6
4	Effaith y Coronafeirws	10

1. Introduction

1.1 Ysgrifennaf yr adroddiad hwn ar adeg pan fo'r swyddogaeth gyfiawnder yn y DU wedi cael ei thrawsnewid gan ledaeniad y Coronafeirws. Mae ffyrdd o weithio a fyddai wedi ymddangos yn amhosibl i'r rhan fwyaf o Dribiwnlysoedd Cymru 8 wythnos yn ôl bellach yn cael eu hystyried a, lle y bo'n bosibl, eu mabwysiadu. Cyflawnwyd hyn i gyd gan ymdrechion holl aelodau'r tribiwnlysoedd, aelodau o staff Uned Tribiwnlysoedd Cymru, y cyfreithwyr sydd bellach yn cynorthwyo'r Tribiwnlysoedd, gweision sifil Llywodraeth Cymru, Gweinidogion Cymru, deddfwyr ac, yn olaf ond nid y lleiaf, defnyddwyr y Tribiwnlysoedd a'u cynrychiolwyr. Hoffwn ddiolch o waelod calon i bob un ohonynt.

1.2 Roedd adroddiad blynyddol y llynedd yn cynnwys cryn dipyn o ddeunydd esboniadol am Ddeddf Cymru 2017, swydd Llywydd Tribiwnlysoedd Cymru a'r prosesau a ddefnyddir i recriwtio a phenodi aelodau o'r Tribiwnlysoedd. Roedd hefyd yn cynnwys adrannau ar wahân am nifer yr achosion yr ymdriniodd y tribiwnlysoedd unigol â nhw, y defnydd o'r Gymraeg mewn Tribiwnlysoedd a strwythur a chyllideb Uned Tribiwnlysoedd Cymru.

1.3 Mae Uned Tribiwnlysoedd Cymru yn gyfrifol am weinyddu'r tribiwnlysoedd a nodir yn adran 59 o Ddeddf Cymru 2017 a gellir eu crynhoi'n hwylus fel a ganlyn:

- Tribiwnlys Tir Amaethyddol Cymru (TTA Cymru)
- Tribiwnlys Adolygu Iechyd Meddwl Cymru (TAIM Cymru)
- Tribiwnlys Eiddo Preswyl Cymru (TEP Cymru)
- Tribiwnlys Anghenion Addysgol Arbennig Cymru (TAAAC)
- Panel Dyfarnu Cymru (PDC)
- Tribiwnlys y Gymraeg (TyG).

1.4 Yn yr adroddiad hwn, ni fyddaf yn ailadrodd y deunydd esboniadol yn fy adroddiad cyntaf. Mae'r ail adroddiad hwn, yn ei hanfod, wedi'i rannu'n dair adran. Yn gyntaf, byddaf yn rhannu'r wybodaeth ddiweddaraf am nifer yr achosion yr ymdriniodd y Tribiwnlysoedd â nhw, y defnydd o'r Gymraeg a strwythur a chyllideb Uned Tribiwnlysoedd Cymru. Yn ail, byddaf yn darparu gwybodaeth ac yn mynegi barn ar yr argymhellion a wnaed gan Gomisiwn y Gyfraith i'r graddau y maent yn ymwneud â Llywydd Tribiwnlysoedd Cymru, Tribiwnlysoedd Cymru ac Uned Tribiwnlysoedd Cymru, a sut y gallai gwaith Comisiwn y Gyfraith yng Nghymru a Lloegr daflu goleuni ar yr argymhellion hynny a'u datblygu. Yn drydydd, byddaf yn ystyried effaith y Coronafeirws a'r ffordd y mae arferion gwaith wedi newid o ganlyniad iddo, er, yn anochel, bydd darlun llawer mwy cyflawn yn dod i'r amlwg gyda threigl amser a buaswn yn disgwyl ymdrin â hyn yn fy nhrydydd adroddiad blynyddol.

2. Diweddariadau yn dilyn yr Adroddiad Blynyddol Cyntaf

2.1 Gwelir nifer y ceisiadau a dderbyniwyd gan Dribiwnlysoedd Cymru yn ystod y flwyddyn ariannol ddiwethaf yn y Tabl isod.

Tabl 1: Nifer y ceisiadau i bob tribiwnlys gyda chanran y cynnydd/gostyngiad

Tribiwnlys	Blwyddyn Ariannol 2017-2018	Blwyddyn Ariannol 2018-2019	Blwyddyn Ariannol 2019-2020	% y cynnydd/gostyngiad	Ceisiadau a broseswyd yn Gymraeg
TTAC	17	29	22	-24	0
TAIMC	2028	2046	1943*	-5	3
TEPC	101	176	112	-36	0
TAAAC	131	139	172	+24	6
PDC	3	2	2	0	0
TYG	4	3	16	+443	16

* Yn hanesyddol roedd data am TAIM Cymru ar gyfer adroddiadau blynyddol yn cael eu hallgludo o nifer o ffynonellau (â llaw ac yn electronig). Yn 2019/20, cymerwyd y data am y ceisiadau a'r atgyfeiriadau a gafwyd o system rheoli cofnodion CRM TAIM Cymru gan ddileu'r risg o unrhyw wall dynol. O ganlyniad i'r newid hwn mewn dulliau adrodd, mae'n ymddangos fel pe bai nifer y ceisiadau a'r atgyfeiriadau i TAIM Cymru wedi gostwng ond petai'r un fethodoleg wedi cael ei mabwysiadu mewn blynyddoedd blaenorol, mae'n debyg y byddai nifer y ceisiadau a'r atgyfeiriadau yn debyg i rai 2019-20.

2.2 Ceir rhagor o wybodaeth am natur y gwaith a wnaed ac aelodaeth y tribiwnlysoedd yn eu hadroddiadau blynyddol unigol. Caiff pob adroddiad o'r fath ei gyhoeddi ar wefan pob tribiwnlys.

2.3 Ymddeolodd yr Athro Keith Bush CF o'i rôl fel Llywydd Uned Tribiwnlysoedd Cymru ar 31 Gorffennaf 2019. Cafodd Mr Iwan Jenkins ei benodi yn ei le gan y Prif Weinidog yn dilyn cystadleuaeth agored a weinyddwyd gan Gomisiwn Penodiadau Barnwrol Cymru a Lloegr. Mae Mr Jenkins yn uwch-gyflogai yng Ngwasanaeth Erlyn y Goron Cymru a Lloegr ac mae ganddo gyfoeth o brofiad perthnasol yn ymwneud â gweithredu'r system gyfiawnder yng Nghymru.

2.4 Yn ystod y flwyddyn, penodwyd un aelod cyfreithiol i TyG yn dilyn cystadleuaeth agored a weinyddwyd gan y Comisiwn Penodiadau Barnwrol. Mae cystadlaethau a weinyddir gan y Comisiwn hefyd wedi dechrau i recriwtio dau ddirprwy gadeirydd i TTA Cymru, aelodau cyfreithiol ac aelodau lleyg i TAIM Cymru ac aelodau o banel addysg ar gyfer TAAAC. Dylid nodi bod yr holl benodiadau cyfreithiol i Dribiwnlysoedd Cymru yn agored i ymarferwyr cyfreithiol sy'n ymarfer yn Lloegr yn ogystal â Chymru. Yn ei hanfod, mae hynny am fod pob ymarferydd cyfreithiol yng Nghymru a Lloegr yn gymwys i ymarfer yn y ddwy wlad.

2.5 Mae'r broses o benodi aelodau presennol o Dribiwnlys yng Nghymru i wasanaethu fel aelodau o Dribiwnlys arall wedi parhau. Mae 3 aelod cyfreithiol o Dribiwnlysoedd Cymru wedi'u nodi fel rhai a fyddai'n addas i wasanaethu fel aelodau o TAIM Cymru er mai dim ond dau sydd wedi cwblhau'r hyfforddiant angenrheidiol ac wedi cael eu penodi. Mae dau aelod

cyfreithiol o Dribiwnlysoedd Cymru wedi cael eu penodi i wasanaethu fel aelodau o TEP Cymru ac mae un aelod cyfreithiol o'r Tribiwnlys Eiddo Haen Gyntaf yn Lloegr wedi cael ei benodi i wasanaethu fel aelod o TEP Cymru. Mae dau aelod lleyg o Dribiwnlysoedd Cymru wedi cael eu penodi i wasanaethu fel aelodau o TyG ac mae un aelod lleyg wedi cael ei benodi i wasanaethu fel aelod o PDC.

2.6 Yn ystod blwyddyn ariannol 2019-20, cyhoeddwyd Cyfarwyddiadau Ymarfer a gymeradwywyd gan y Prif Weinidog yn unol ag adran 61 o Ddeddf Cymru 2017. Cyhoeddodd Llywydd PDC Gyfarwyddyd Ymarfer byr er mwyn rhoi arweiniad i'r rhai a oedd wedi cael eu hatgyfeirio at PDC am gamymddwyn honedig o ran cynnwys angenrheidiol y ffurflen ymateb y mae'n ofynnol i "unigolyn a gyhuddwyd" ei chwblhau. Cyhoeddodd Llywydd TAIM Cymru a minnau Gyfarwyddyd Ymarfer ar y cyd yn ymdrin ag agweddau amrywiol ar y weithdrefn a oedd yn arwain at wrandawiadau gerbron TAIM Cymru.

2.7 Yn ystod mis Mehefin 2019, symudodd TEP Cymru a TyG o'u swyddfeydd yn Nhŷ Southgate yng Nghaerdydd i safle ym Mharc Cleppa ar gyrion Casnewydd, gan rannu'r swyddfeydd hyn â'r Gwasanaeth Cyngori a Chynorthwyo Llys i Blant a Theuluoedd (CAFCASS CYMRU). Mae'r broses symud wedi bod yn llwyddiannus. Mae digon o le yn y swyddfeydd ym Mharc Cleppa ar gyfer staff Uned Tribiwnlysoedd Cymru sy'n cefnogi TEP Cymru a TyG. Mae swyddfeydd ar gyfer Llywyddion y tribiwnlysoedd hynny hefyd yno ac ystafell fawr y gellir ei defnyddio ar gyfer gwrandawiadau a chyfarfodydd tribiwnlysoedd. Mae cyfleusterau fideogynadleda a chynadleda dros y ffôn ar gael hefyd.

2.8 Bwriedir adleoli staff Uned Tribiwnlysoedd Cymru sy'n gweithio mewn swyddfeydd yn Llandrindod i swyddfeydd a adnewyddwyd yn adeilad presennol Cyngor Sir Powys yn y dref. Defnyddir swyddfeydd presennol Uned Tribiwnlysoedd Cymru fel pencadlys TAAAC, TTA Cymru a PDC ac mae ystafell o faint digonol yno y gellir ei defnyddio i gynnal gwrandawiadau. Ni fydd ystafell benodol ar gyfer cynnal gwrandawiadau yn y swyddfeydd newydd ond ni fyddai'n briodol cynnal gwrandawiadau mewn adeilad y mae Cyngor Sir Powys yn berchen arno ac yn ei ddefnyddio'n rhannol beth bynnag, o ystyried y gall fod yn rhan o achosion unigol weithiau. Bydd ystafelloedd cyfarfod yn y swyddfeydd newydd y gall aelodau'r tribiwnlysoedd eu defnyddio ar gyfer cyfarfodydd a digwyddiadau hyfforddi ac mae lle priodol ar gyfer staff Uned Tribiwnlysoedd Cymru. Ar ôl cwblhau'r broses symud, gwrandewir achosion a gyflwynir gerbron TAAAC, TTA Cymru a PDC lle mae angen cynnal gwrandawiadau wyneb yn wyneb mewn lleoliadau sy'n diwallu anghenion y partïon ac aelodau'r tribiwnlysoedd. Bwriedir dechrau ar y gwaith o adnewyddu swyddfeydd Uned Tribiwnlysoedd Cymru yn adeilad Cyngor Sir Powys ddechrau mis Mehefin 2020 a disgwylir gorffen y gwaith tua diwedd 2020. Bydd y staff yn symud yn fuan wedyn ar ddechrau 2021. Fodd bynnag, mae'n amlwg ei bod yn bosibl y bydd cyfyngiadau a roddir ar waith o ganlyniad i'r Coronafeirws yn effeithio ar yr amserlen hon.

2.9 Ym mlwyddyn ariannol 2019-20, pennwyd cyllideb o £4,148m ar gyfer Uned Tribiwnlysoedd Cymru. Y swm a gafodd ei wario yn ystod y flwyddyn mewn gwirionedd oedd £4,446m (roedd y ffigur hwn yn cynnwys £42,000 a drosglwyddwyd o Is-adran y Gymraeg i dalu am gostau rhedeg gwirioneddol TyG). Tua diwedd y flwyddyn, cafodd Uned Tribiwnlysoedd Cymru £250,000 o gyllid ychwanegol gan Is-adran Cyllid Llywodraeth Cymru. Gwnaed y ddarpariaeth hon cyn i effaith y Coronafeirws ddod i'r amlwg.

2.10 Nid yw'r gyllideb ar gyfer 2020-21 wedi'i chytuno eto. Fodd bynnag, cynhaliwyd trafodaethau rhwng UTC a Thrysorlys Cymru ynghylch cynyddu ei ddyraniad o ystyried y gorwariant sylweddol yn 2019-20.

2.11 Mae'n rhy gynnar i bennu beth fydd effaith ariannol y Coronafeirws ar gyllideb y Tribiwnlysoedd ar gyfer blwyddyn ariannol 2020-21. Fodd bynnag, mae pennaeth Uned Tribiwnlysoedd Cymru a'i huwch-aelodau o staff yn rheoli gwariant y gyllideb yn ofalus er mwyn canfod a fydd angen cyllid ychwanegol o ganlyniad i'r feirws.

2.12 Mae pob Tribiwnlys yn parhau i gynnig gwasanaeth Cymraeg llawn i'w ddefnyddwyr yn unol â'r dyletswyddau a osodwyd gan yr hysbysiadau cydymffurfio a gyflwynwyd gan Gomisiynydd y Gymraeg mewn perthynas â Safonau'r Gymraeg.

2.13 Er nad yw PDC yn ddarostyngedig i'r Safonau, mae'n gweithredu yn unol â'r tribiwnlysoedd eraill ac nid yw'n trin y Gymraeg yn llai ffafriol na'r Saesneg. Mae'n debygol y bydd PDC yn ddarostyngedig i'r Safonau yn y dyfodol agos.

2.14 Mae nifer y bobl sy'n manteisio ar y gwasanaeth Cymraeg yn isel o hyd. Rwyf ar ddeall bod cofnodion a gedwir gan Uned Tribiwnlysoedd Cymru yn dangos y cafodd y Gymraeg ei defnyddio mewn 9 achos ar draws yr holl Dribiwnlysoedd ac eithrio TyG yn 2019-20.

2.15 Ar 10 Gorffennaf 2019, cyfarfûm â'r Prif Weinidog ar gyfer ein cyfarfod blynyddol. Roedd y Cwnsler Cyffredinol hefyd yn bresennol ynghyd â nifer o weision sifil Llywodraeth Cymru a phennaeth Uned Tribiwnlysoedd Cymru. Roedd y drafodaeth yn eang ei chwmpas, ond roedd yn cynnwys pynciau megis strwythur ffioedd teg i aelodau cyfreithiol Tribiwnlysoedd Cymru, penodi cyfreithiwr neu gyfreithwyr sydd â rôl benodol mewn perthynas â Thribiwnlysoedd Cymru a'r posibiladau ar gyfer diwygio strwythur Uned Tribiwnlysoedd Cymru. Mae'n bleser gennyf nodi, o fewn wythnosau i'r cyfarfod, fod y Prif Weinidog wedi cytuno ar strwythur ffioedd diwygiedig ar gyfer aelodau cyfreithiol y Tribiwnlysoedd ac, ym mis Chwefror eleni, cafodd dau gyfreithiwr a gyflogir gan Lywodraeth Cymru y rôl benodol o ddarparu cyngor a chymorth cyfreithiol i Lywydd Tribiwnlysoedd Cymru (a, thrwy'r Llywydd, yr arweinwyr barnwrol) ac Uned Tribiwnlysoedd Cymru. Rwy'n fodlon bod gennym strwythur effeithiol erbyn hyn lle gellir ceisio a chael cyngor cyfreithiol pan fo angen ac rwyf i ac Uned Tribiwnlysoedd Cymru eisoes wedi cael cyngor gwerthfawr yn ystod y cyfnod heriol iawn ers i'r cyfreithwyr gael eu penodi. Er gwaethaf y trafodaethau adeiladol a gynhaliwyd am yr angen i ddiwygio strwythur Uned Tribiwnlysoedd Cymru, ni wnaed unrhyw gynnydd eto o ran sicrhau diwygiad o'r fath. Byddaf yn ymhelaethu ar hyn yn nes ymlaen yn yr adroddiad.

2.16 Roedd y Prif Weinidog a minnau wedi gobeithio y byddai Comisiwn y Gyfraith yng Nghymru a Lloegr wedi dechrau ei brosiect i ddiwygio Tribiwnlysoedd Cymru rai misoedd cyn diwedd y flwyddyn ariannol hon. Ni fu hynny'n bosibl (am resymau da iawn y tu hwnt i reolaeth y Comisiwn mae'n siŵr). Rwyf ar ddeall bod y Comisiwn wedi dechrau gweithio ar ei brosiect yn ddiweddar neu ei fod ar fin dechrau ei waith. Mewn un ffordd, y byddaf yn ei thrafod isod, mae'n bosibl y bydd yr oedi cyn dechrau'r brosiect hwn yn cael effaith ganlyniadol dra sylweddol.

3. Y Comisiwn ar Gyfiawnder yng Nghymru

3.1 Ar 24 Hydref 2019, cyhoeddodd y Comisiwn ei adroddiad. Roedd ei gynnwys yn eang iawn ei gwmpas. Ei argymhelliad craidd oedd y "dylai cyfiawnder gael ei ddatganoli" i'r Senedd ac roedd cyfanswm o 78 o argymhellion. Mae'n debyg y bydd y darllenydd yn gwybod fy mod i'n un o'r Comisiynwyr ond, yn yr adroddiad blynyddol hwn, fy unig nod yw ceisio tynnu sylw at yr agweddau hynny ar adroddiad y Comisiwn sy'n ymwneud yn uniongyrchol â Thribiwnlysoedd Cymru, swydd Llywydd Tribiwnlysoedd Cymru a'r cymorth gweinyddol a roddir i'r Tribiwnlysoedd a'r Llywydd gan Uned Tribiwnlysoedd Cymru. Hoffwn gyfeirio'n benodol at 3 o argymhellion y Comisiwn.

3.2 Mae **Argymhelliad 22** yn darparu y “Dylai'r llysoedd a'r tribiwnlysoedd sy'n dyfarnu ar anghydfodau ym meysydd cyfraith sifil a gweinyddol fod o dan un system unedig yng Nghymru”.

3.3 Er nad yw'r adroddiad yn dweud hynny'n benodol, mae'n ymhlyg yn yr argymhelliad hwn mai dim ond os caiff y swyddogaeth gyfiawnder ei datganoli'n sylweddol i Gymru y gellir cyflawni hyn. Yn hyn o beth, byddai angen deddfwriaeth sylweddol gan Senedd y DU er mwyn rhoi'r argymhelliad hwn ar waith.

3.4 Mae **Argymhelliad 25** yn darparu y “Dylai pob corff cyhoeddus, ombwdsmon a thribiwnlys arall a sefydlwyd o dan gyfraith Cymru neu gan Lywodraeth Cymru sy'n gwneud penderfyniadau barnwrol neu led-farnwrol ac nad yw'n cael ei oruchwyllo gan Lywydd Tribiwnlysoedd Cymru gael ei ddwyn o dan oruchwyliaeth y Llywydd.”

3.5 Mae **Argymhelliad 27** yn darparu y “Dylai Uned Tribiwnlysoedd Cymru fod yn annibynnol yn strwythurol a dylid defnyddio Tribiwnlysoedd Cymru ar gyfer datrys anghydfodau ynglŷn â deddfwriaeth Gymreig yn y dyfodol.”

3.6 Mae'n debyg y byddai rhywfaint o ddeddfwriaeth gan Senedd y DU yn ymwneud â'r ddau ddiwygiad hyn hefyd neu byddai'n rhaid diwygio deddfwriaeth a ddeddfwyd eisoes gan Senedd y DU o leiaf. Nod unrhyw ddeddfwriaeth newydd o'r fath a diwygiadau o'r fath a fyddai'n angenrheidiol er mwyn rhoi'r argymhellion ar waith fyddai hwyluso gwaith sefydliadau sydd eisoes yn bodoli ac sy'n gweithredu yng Nghymru yn unig. Wedi dweud hynny, nid wyf mewn unrhyw sefyllfa i farnu a fyddai gwrthwynebiad i'r ddeddfwriaeth angenrheidiol o fewn Senedd y DU neu gan bobl eraill ac ni fyddai'n briodol imi ddyfalu ynghylch materion o'r fath.

3.7 Fodd bynnag, mae'n ymddangos yn amlwg i mi bod gan agweddau ar y ddau argymhelliad hyn y potensial, yn anochel, i gynyddu gwaith rhai o Dribiwnlysoedd Cymru yn sylweddol iawn. Mae gan y Senedd gymhwysedd deddfwriaethol ym meysydd iechyd, addysg, tai ac amaethyddiaeth. Os bydd yr holl anghydfodau ynglŷn â deddfwriaeth yn y dyfodol yn y meysydd hyn o'r gyfraith yn cael eu penderfynu gan Dribiwnlysoedd Cymru (fel yr argymhellir yn **Argymhelliad 27**) mae'n anochel y bydd cynnydd mawr yn llwyth gwaith y tribiwnlysoedd. Er enghraifft, mae Deddf Rhentu Cartrefi (Cymru) 2016, sydd wedi cael ei deddfu ond nad yw mewn grym eto, yn cynnwys darpariaethau yn ymwneud â gosod tai annedd sy'n wahanol i gyfraith bresennol Cymru a Lloegr. Ar hyn o bryd, mae'r Ddeddf yn darparu y dylai anghydfodau rhwng landlordiaid a thenantiaid sy'n codi o dan y Ddeddf gael eu datrys yn y llys sirol. Fodd bynnag, rwyf ar ddeall bod y Ddeddf yn cael ei hadolygu cyn iddi ddod i rym. Os bydd yr argymhelliad y dylai anghydfodau sy'n codi o dan y Ddeddf gael eu datrys gan TEP Cymru yn cael ei dderbyn a'i ymgorffori yn y Ddeddf, byddai llwyth gwaith y Tribiwnlys hwnnw'n cynyddu'n sylweddol. Yn yr un modd, gallai llwyth gwaith TAAAC a TTA Cymru gynyddu'n sylweddol os byddai anghydfodau sy'n codi o dan ddeddfwriaeth yn y dyfodol ym meysydd addysg ac amaethyddiaeth yn cael eu cyfeirio i'r tribiwnlysoedd hynny.

3.8 Rwyf hefyd o'r farn y byddai agweddau pwysig ar yr argymhellion yn trawsnewid rôl Llywydd Tribiwnlysoedd Cymru. Ar hyn o bryd, gwelir y sail statudol dros swydd y Llywydd yn adran 60 o Ddeddf Cymru 2017. Dylid nodi bod yr adran yn darparu'n benodol nad yw'r Llywydd yn awdurdod sydd wedi'i ddatganoli i Gymru at ddibenion Deddf Lywodraeth Cymru 2006. Dyluniwyd cwmpas y swydd fel y gall Barnwr Uchel Lys yng Nghymru a Lloegr sydd mewn swydd ymgymryd â hi fel rhan o'i ddyletswyddau fel barnwr mewn swydd neu fel y gall Barnwr Uchel Lys sydd wedi ymddeol cyn yr oedran ymddeol gorfodol, sef 70 oed, ymgymryd â hi. Er mwyn rhoi rhywfaint o arweiniad o ran gofynion y rôl ar hyn o bryd, fel Barnwr Uchel Lys sydd wedi ymddeol, mae dyletswydd arnaf o dan Ddeddf 2017 i ymroi'r hyn sy'n cyfateb

i o leiaf 20 diwrnod gwaith y flwyddyn i'r Llywyddiaeth ac, yn ymarferol hyd yn hyn, bu angen imi ymroi yr hyn sy'n cyfateb i 25 i 30 diwrnod y flwyddyn i'r rôl (er bod y gwaith sydd angen ei gyflawni wedi'i rannu mewn ffordd sy'n golygu bod yn rhaid imi ei wneud am rai rhannau o ddyddiau y rhan fwyaf o wythnosau). Os daw'r Llywydd yn gyfrifol am oruchwylio'r holl gyrrff sy'n gweithredu yng Nghymru'n unig, fel y nodwyd gan y Comisiwn yn **Argymhelliad 25**, bydd rôl y Llywydd yn cynyddu'n sylweddol a bydd y cynnydd posibl hwn yn llwyth gwaith y Llywydd yn fwy fyth os bydd gan y Llywydd rôl yn y materion a grybwyllir yn y paragraff nesaf.

3.9 Nid oes unrhyw argymhellion penodol yn adroddiad y Comisiwn sy'n ymwneud â phenodiadau i Dribiwnlysoedd Cymru, prosesau disgyblu mewn perthynas ag aelodau'r tribiwnlysoedd ac apeliadau gan y tribiwnlysoedd. Yn ei hanfod, mae hyn am fod y Comisiynwyr yn gwybod y byddai'r materion hyn yn cael eu hystyried gan Gomisiwn y Gyfraith. Rwyf wedi cynnal trafodaethau rhagarweiniol gyda'r cyfreithwyr yng Nghomisiwn y Gyfraith a fydd yn bwrw ymlaen â'r prosiect ac mae'n amlwg y byddant yn archwilio'r materion hyn yn fanwl ynghyd â'r rôl y dylai Llywydd Tribiwnlysoedd Cymru ei chwarae mewn perthynas â nhw, os bydd ganddo rôl o gwbl. Fodd bynnag, fel y dywedais, os bydd Comisiwn y Gyfraith yn penderfynu y dylai Llywydd Tribiwnlysoedd Cymru gael rôl mewn rhai o'r materion hyn, neu ynddynt i gyd, ac os caiff argymhelliad o'r fath ei wireddu, bydd llwyth gwaith y Llywydd yn cynyddu'n sylweddol.

3.10 Ar hyn o bryd, gall y prif dasgau a gyflawnir gan y Llywydd gael eu categoreiddio'n fras fel rhai gweinyddol a rhai bugeiliol. Er y derbynnir yn gyffredinol bod gan y Llywydd yr hawl i eistedd fel barnwr ar Dribiwnlysoedd Cymru, nid oes sail statudol glir sy'n cefnogi'r casgliad hwn ac, yn ymarferol, nid oes unrhyw reswm bod y Llywydd (ac eithrio ar un achlysur pan na wnaeth ddwyn ffrwyth) yn eistedd ar dribiwnlys. Yn fy marn i, mae posibilrwydd o leiaf y bydd diffyg rôl farnwrol ffurfiol a phenodol ar gyfer y Llywydd yn gwneud i ddarpar ymgeiswyr ar gyfer y swydd yn y dyfodol beidio â mynd amdani. Yn unol â hynny, byddwn yn argymhell y dylid ystyried yn ofalus y syniad o greu rôl farnwrol benodol i'r Llywydd. Fel y gwyr y rhai a ddarllenodd fy Adroddiad Blynyddol cyntaf (gweler Adran 2), mae gennyf amheumon ynghylch y Llywydd yn eistedd ar Dribiwnlysoedd Cymru ac eithrio pan fo Arweinydd Barnwrol Tribiwnlys penodol a'r Llywydd yn cytuno bod amgylchiadau achos penodol yn golygu y byddai'n amhriodol i'r Arweinydd Barnwrol eistedd fel cadeirydd y Tribiwnlys. Fodd bynnag, os ystyrir bod angen cael strwythur apeliadol newydd ar gyfer Tribiwnlysoedd Cymru, gellid rhoi rôl benodol i'r Llywydd o fewn y strwythur hwnnw. At hynny, a/neu fel arall, gellid awdurdodi'r Llywydd i eistedd ar y Llys Gweinyddol yng Nghymru. Er, yn ymarferol, y gallai Barnwr Uchel Lys sydd mewn swydd neu sydd wedi ymddeol eistedd yn y Llys Gweinyddol yng Nghymru o bryd i'w gilydd, nid yw hyn wedi'i warantu. Yn fy marn i, byddai'n cyfoethogi rôl y Llywydd petai'n cael ei enwebu i eistedd yn y Llys Gweinyddol yng Nghymru am mai ef yw'r Llywydd.

3.11 Tan yn ddiweddar, roedd wedi ymddangos yn synhwyrol caniatáu i Gomisiwn y Gyfraith arwain wrth wneud awgrymiadau ac argymhellion ar gyfer diffinio rôl Llywydd Tribiwnlysoedd Cymru ymhellach. Fodd bynnag, gan dybio y bydd prosiect Comisiwn y Gyfraith yn para oddeutu 12 mis (fel y rhagwelir), mae'n bosibl na fydd ei gynigion terfynol yn cael eu cyhoeddi tan ychydig cyn i fy nghyfnod yn y swydd ddod i ben.

3.12 Yn unol â hynny, rwyf wedi dod i'r casgliad ein bod yn prysur agosáu at yr amser pan fo ailarfarnu swydd Llywydd Tribiwnlysoedd Cymru yn llwyr yn ddymunol, yn gwbl annibynnol ar waith Comisiwn y Gyfraith os oes angen, fel y gellir dechrau cynllunio mewn da bryd i ddod o hyd i'm holnydd. Er na fydd fy nghyfnod yn y swydd yn dod i ben tan 13 Awst 2021 ac er bod darpariaethau statudol y gellid eu galw i rym a fyddai'n caniatáu i'r Arglwydd Brif Ustus ymestyn fy nghyfnod yn y swydd petai o'r farn bod hynny er budd y cyhoedd, mae'n bwysig, y fy marn i, bod penderfyniadau am y rôl y disgwylir i Lywydd Tribiwnlysoedd

Cymru ei chyflawni yn y byrdymor i'r tymor canolig yn cael eu gwneud dros y misoedd nesaf. Yn amlwg, mater i Gomisiwn y Gyfraith fydd penderfynu a all roi ei sylw ar unwaith i'r rhan hon o'i brosiect, neu a ddylai wneud hynny.

3.13 O dan Ddeddf Cymru 2017, yr Arglwydd Brif Ustus yw'r awdurdod penodi ar gyfer swydd y Llywydd. Ystyriaf ei bod yn rhan o'm dyletswydd fel Llywydd i'w hysbysu am yr holl ddatblygiadau a allai effeithio ar rôl y Llywydd, neu a fydd yn effeithio arni, wrth iddynt ddatblygu dros y misoedd nesaf. Yn ogystal, wrth gwrs, bydd cyfle gennyf i drafod â'r Prif Weinidog yn ystod ein cyfarfod blynyddol, swyddogion Llywodraeth Cymru ac aelodau Comisiwn y Gyfraith.

3.14 Rhaid archwilio rôl Llywydd Tribiwnlysoedd Cymru hefyd yng ngoleuni argymhelliad y Comisiwn ar Gyfiawnder y dylai Uned Tribiwnlysoedd Cymru "fod yn annibynnol yn strwythurol" ar Lywodraeth Cymru. Ar hyn o bryd, mae'r llysoedd a'r tribiwnlysoedd sy'n gweithredu ym mhob un o wledydd cyfansoddol y Deyrnas Unedig yn cael eu gweinyddu'n wahanol. Yng Ngogledd Iwerddon, asiantaeth a grëwyd gan Weinyddiaeth Gyfiawnder Gogledd Iwerddon yw'r Gwasanaeth Llysoedd a Thribiwnlysoedd. Mae gan yr asiantaeth fwrdd gweithredol lle mae gan farnwyr rôl bwysig ond nid yw cadeirydd y bwrdd yn farnwr. Caiff llysoedd a thribiwnlysoedd Cymru a Lloegr (ac eithrio Tribiwnlysoedd Cymru fel y diffiniwyd yn Neddf 2017) eu gweinyddu gan Wasanaeth Llysoedd a Thribiwnlysoedd Ei Mawrhydi. Asiantaeth gyda bwrdd gweithredol yw'r gwasanaeth hwn hefyd. Mae gan farnwyr llysoedd a thribiwnlysoedd rôl sylweddol ar y bwrdd. Corff corfforedig annibynnol yw Gwasanaeth Llysoedd a Thribiwnlysoedd yr Alban a chaiff ei fwrdd gweithredol ei gadeirio gan yr Arglwydd Lywydd (barnwr uchaf yr Alban). Yn adroddiad blynyddol y llynedd, mynegais y farn y dylai Uned Tribiwnlysoedd Cymru gael yr un statws â Gwasanaeth Llysoedd a Thribiwnlysoedd EM. Pan siaradais â'r Prif Weinidog ym mis Gorffennaf, ni chafodd y mater o roi'r statws i Uned Tribiwnlysoedd Cymru ei ddatrys. Fodd bynnag, yr hyn sy'n glir yw ni waeth pa strwythur sy'n ymddangos yng Nghymru ar gyfer Uned Tribiwnlysoedd Cymru, mae'n bosibl y bydd gan Lywydd Tribiwnlysoedd Cymru rôl sylweddol i'w chwarae os ydym am gyflawni'r argymhelliad o "fod yn annibynnol yn strwythurol". Yn fy marn i, mae hwn yn rheswm arall eto pam y dylid ystyried rôl y Llywydd yn ofalus yn y dyfodol agos.

3.15 Hyd yn oed os gwneir y penderfyniad i aros am argymhellion terfynol Comisiwn y Gyfraith cyn ceisio diffinio rôl Llywydd Tribiwnlysoedd Cymru ymhellach, rwy'n gwbl sicr y dylai'r swyddogion priodol yn Llywodraeth Cymru a Gweinidogion priodol Cymru ddechrau llunio eu cynigion eu hunain am y Llywyddiaeth cyn gynted ag y bo'n rhesymol ymarferol fel y gellir cynorthwyo Comisiwn y Gyfraith cymaint â phosibl ar y mater hwn.

3.16 Ers cyhoeddi Adroddiad y Comisiwn ar Gyfiawnder, rwyf wedi cyfarfod â Llywydd a Phrif Weithredwr Tribiwnlys Prisio Cymru er mwyn trafod y posibilrwydd o ychwanegu'r Tribiwnlys Prisio at y tribiwnlysoedd a restrir fel Tribiwnlysoedd Cymru o dan Ddeddf Cymru 2017 a thrwy hynny ei wneud yn ddarostyngedig i oruchwyliaeth Llywydd Tribiwnlysoedd Cymru. Roedd y trafodaethau ar gam cynnar pan ddaeth pandemig y Coronafeirws â'r cyfan i stop. Fodd bynnag, roedd y trafodaethau'n adeiladol ac nid oedd y Tribiwnlys Prisio yn gwrthwynebu'r syniad o ymuno â'r teulu o Dribiwnlysoedd Cymru mewn egwyddor. Rwyf hefyd wedi cyfarfod ag Ombwdsmon Gwasanaethau Cyhoeddus Cymru er mwyn trafod ei farn am **Argymhelliad 25** i'r graddau y mae'n berthnasol iddo ef. Mynegodd y farn glir nad oedd sail briodol yn bodoli dros wneud yr Ombwdsmon Gwasanaethau Cyhoeddus yn ddarostyngedig i oruchwyliaeth Llywydd Tribiwnlysoedd Cymru. Roeddwn o'r farn bod ei safbwyntiau'n argyhoeddiadol ond rwy'n siŵr y cânt eu hystyried yn ofalus gan Gomisiwn y Gyfraith a Gweinidogion Cymru ac uwch-weision sifil yn Llywodraeth Cymru.

3.17 Yn olaf, mewn perthynas â diwygio, mae Pwyllgor Deddfwriaeth, Cyfiawnder a Chyfansoddiad y Senedd wedi lansio ymchwiliad i “*Gwneud i Gyfiawnder weithio yng Nghymru*”. Rwyf wedi cael gwahoddiad i roi tystiolaeth i’r Pwyllgor ac wedi derbyn y gwahoddiad hwn. Er fy mod yn edrych ymlaen at y cyfle i roi tystiolaeth i’r Pwyllgor, rhaid cyfaddef fy mod yn teimlo rhywfaint yn anesmwyth o ystyried fy mod wedi treulio’r rhan fwyaf o fy mywyd proffesiynol yn gofyn cwestiynau yn hytrach na’u hateb!

4. Effaith y Coronafeirws

4.1 Mae’n rhaid i Dribiwnlysoedd Cymru ddygymod â chyfnod o darfu ar eu harferion gwaith ar raddfa nas gwelwyd o’r blaen. I bob pwrpas, mae’r cyfyngiadau symud a osodwyd gan Lywodraeth Cymru wedi golygu na ellid cynnal gwrandawiadau traddodiadol lle byddai aelodau’r tribiwnlys a’r partïon yn dod ynghyd mewn un ystafell. Ers 23 Mawrth 2020, ni chynhaliwyd unrhyw wrandawiadau o’r fath; yn hytrach, mae gwaith y mae’r tribiwnlysoedd wedi llwyddo i ymgymryd ag ef wedi cael ei wneud, naill ai drwy gyfeirio at dystiolaeth ysgrifenedig a chyflwyniadau ysgrifenedig yn unig neu drwy gynnal gwrandawiadau “o bell”.

4.2 Mae’r sefyllfa wedi amharu’n ddifrifol ar waith TTA Cymru gan na all y Tribiwnlys restru unrhyw achosion lle mae angen archwiliadau safle (ac mae angen gwneud hynny gyda’r rhan fwyaf ohonynt) tan fis Gorffennaf 2020 ar y cynharaf, pan fydd y sefyllfa’n cael ei hadolygu. Caiff gwrandawiadau cyfarwyddo a gwrandawiadau lle ceisir cymeradwyaeth ar gyfer gorchmynion cydsynio eu cynnal drwy gynadledda dros y ffôn.

4.3 Mae’r sefyllfa wedi amharu ar waith TEP Cymru hefyd. Mae gan ymweliadau safle ran i’w chwarae mewn rhai o’r penderfyniadau a wneir gan y Tribiwnlys hwn ac, mewn llawer o’r achosion lle mae ymweliadau safle yn angenrheidiol, byddai’n anodd iawn cadw pellter cymdeithasol, os nad yn amhosibl. Wedi dweud hynny, mae TEP Cymru yn archwilio’r posibilrwydd o gynnal gwrandawiadau o bell a thros y ffôn pan fo hynny’n gyson â’r rheolau gweithdrefnol sy’n llywodraethu gwaith y Tribiwnlys hwn.

4.4 Nifer bach o achosion sydd gan TyG a PDC. Gellir lleihau’r amharu ar y tribiwnlysoedd hyn yn sylweddol oherwydd (a) gellir gwneud rhai penderfyniadau ar ôl ystyried tystiolaeth ysgrifenedig a chyflwyniadau ysgrifenedig a (b) pan fo gwrandawriad yn angenrheidiol, gellir ei gynnal o bell heb ormod o drafferth.

4.5 Mae TAAAC yn ymdrin ag achosion sy’n canolbwyntio’n bennaf ar anghenion addysgol plant agored i niwed. Unwaith y daeth gwrandawiadau traddodiadol i ben, dechreuodd ymchwilio i’r ffyrdd gorau o ymdrin ag achosion o bell. Ar adeg llunio’r adroddiad hwn, mae TAAAC ar fin dechrau treialu’r defnydd o ystafelloedd gwrandawriad rhithwir (a gaffaelwyd gan Uned Tribiwnlysoedd Cymru gyda chymorth Gwasanaeth Llysoedd a Thribiwnlysoedd EM) gyda’r bwriad o gynnal gwrandawiadau rhithwir ar gyfer achosion dros gyfnod y cyfyngiadau symud (ac wedi hynny, os bydd angen).

4.6 TAIM Cymru sydd â’r nifer mwyaf o achosion o bell ffordd o blith Tribiwnlysoedd Cymru. Mae’r achosion gerbron y tribiwnlys lle mae angen cynnal gwrandawriad wedi cael eu cynnal mewn ysbyty yn draddodiadol. Ers i’r cyfyngiadau symud ddod i rym, mae’r Tribiwnlys wedi bod yn cynnal gwrandawiadau dros y ffôn ac rwyf ar ddeall y bydd yn ystyried y posibilrwydd o ddefnyddio mathau eraill o wrandawiadau o bell.

4.7 Er bod TAIM Cymru yn un o Dribiwnlysoedd Cymru o dan Ddeddf Cymru 2017, fe'i crëwyd gan ddeddfwriaeth a ddeddfwyd gan Senedd y DU. Dros y blynyddoedd, mae'r rheolau sy'n gymwys yn Lloegr er mwyn llywodraethu'r corff sy'n cyfateb i TAIM Cymru wedi ymwahanu o'r rheolau sy'n llywodraethu TAIM Cymru. Yn gryno, mae'r rheolau yn Lloegr wedi cynnig llawer mwy o hyblygrwydd yn y broses o wneud penderfyniadau. Felly am rai blynyddoedd yn Lloegr, er enghraifft, bu'n bosibl sefydlu tribiwnlys ag un neu ddau aelod (yn hytrach na'r nifer llawn, sef tri) er mwyn gwneud penderfyniadau mewn rhai mathau o achosion, ond ni fu hyn yn bosibl yng Nghymru. At hynny, mae'r tribiwnlys yn Lloegr wedi gallu penderfynu ar achosion drwy gyfeirio at ddeunydd ysgrifenedig yn unig os bodlonir rhai meini prawf, ond ni fu felly yng Nghymru. Unwaith y daeth yn hysbys bod Senedd y DU yn bwriadu deddfu Deddf y Coronafeirws 2020, gwnaed ymdrechion dygn i sicrhau bod y ddeddfwriaeth yn cynnwys darpariaethau sy'n benodol i TAIM Cymru er mwyn sicrhau y gallai weithio mor hyblyg â'i gorff cyfatebol yn Lloegr. Yn ddiau drwy gryn dipyn o waith caled ar ran llawer o bobl ac, ymhellach, drwy waith cydweithredol rhwng gweision sifil yng Nghymru a Lloegr, cafodd darpariaethau addas sy'n benodol i TAIM Cymru eu drafftio a'u hymgorffori yn y Ddeddf. Yn unol â hynny, gall TAIM Cymru bellach weithio mor hyblyg â'i gorff cyfatebol yn Lloegr cyhyd ag y bydd darpariaethau perthnasol Deddf y Coronafeirws mewn grym. Mae'n werth nodi hefyd y llwyddais i a llywydd TAIM Cymru, gyda chymeradwyaeth y Prif Weinidog, i gyhoeddi Cyfarwyddyd Ymarfer ar y cyd yn ymwneud â gwaith TAIM Cymru, er mwyn ategu'r newidiadau i'r rheolau yng Nghymru, o fewn dyddiau o roi Cydsyniad Brenhinol i'r Ddeddf.

4.8 Yn amlwg, mae'n rhy gynnar hyd yn oed i awgrymu beth fydd gwir effaith pandemig y Coronafeirws ar waith Tribiwnlysoedd Cymru. Yn ddiau caiff ei effaith ei ystyried yn fanwl yn fy Nhrydydd Adroddiad Blynyddol y flwyddyn nesaf. Fodd bynnag, dylwn gofnodi fy nioch i aelodau Tribiwnlysoedd Cymru ac Uned Tribiwnlysoedd Cymru am fod yn barod i groesawu'r newidiadau angenrheidiol i arferion gwaith y Tribiwnlysoedd, lle bu'n bosibl gwneud hynny, ac am fod yn barod i fod yn hyblyg ac yn arloesol wrth ymdrin â'r heriau y mae'r Tribiwnlysoedd bellach yn eu hwynebu ac y maent yn debygol o barhau i'w hwynebu am fisoedd lawer i ddod.

Syr Wyn Williams
Llywydd Tribiwnlysoedd Cymru